

DVĚ VÝCHODISKA PŘI ZKOUMÁNÍ HISTORICKÝCH STAVEB

ING. PETR MACEK, PH.D.

Studium historických staveb můžeme při určitém zjednodušení dělit do dvou základních směrů. První lze nazvat faktografický, případně v určité nadsázce pozitivistický. Při něm bývá preferován potenciál samotné stavby, soubor publikovaných statí souvisejících mnohdy s početnou řadou vědních oborů je až druhotný. Určitý objekt je zkoumán podrobně, s pozorností ke každému detailu. Sledována je jakákoli informace skrytá v řadě různorodých nálezových situací. Význam takového bádání spočívá v první řadě v tom, že do dosavadního poznání vnáší nová zjištění v podobě jasných a většinou nesporných jednotlivých fakt. Problémem však zde bývá jejich následné užívání, nakládání se zjištěnými skutečnostmi. Snaha shromáždit co největší soubor dat se může někdy odrazit v jejich pouhém vršení, bez náležitého rozvrstvení. Pak hrozí nebezpečí absence nutného porovnání a zvýraznění podstatných skutečností nad poznatky druhořadými. Někteří autoři navíc někdy nechťejí jinak postupovat; vše je zajímavé, vše má pro někoho zásadní význam. To se následně může projevit až v nechuti přistoupit k sumárnímu a zejména jednoznačnější formulovanému hodnocení, které vždy musí akcentovat určitý pohled na úkor řady dalších možností.

Druhý přístup naopak vychází prvořadě z již dosaženého poznání. Nový výklad je vytvářen zejména na základě polemiky s již řečeným. Co nebylo publikováno, navíc mnohdy pouze v obecně uznávané a zavedené formě, jakoby ani neexistovalo. Zde se stavba samotná může dokonce vytrácet, podstatné je její vidění očima předchůdců. Zejména s nimi je následně veden rozhovor, a to jak polemický, tak souhlasný. Chtělo by se říci, že nad zjištěnými fakty stojí nově vytvořený, mnohdy osobním pohledem zabarvené podání. Takováto práce ale současně přináší v několika větech jasně formulovaná a zejména zapamatovatelná tvrzení a charakteristiky, která se formou memů šíří velice rychle. Nutno dodat, že je následně užívají i ti, kteří se takovýmto generalizacím bytostně vzpírají.

Samozřejmě, výše uvedená charakteristika byla formulována ve vyhraněné podobě, se snahou upozornit na klady i zápory obou přístupů, majících svoji důležitost i neopomenutelný význam. Kdo by tento popis chtěl odmítnout jako příliš nadsazený, tomu lze připomenout četné diskuse. V hovoru zaznívající soudy jsou formulovány někdy ještě ostřeji.

Ve skutečnosti se ale bádání nutně pohybuje někde mezi zmíněnými krajními polohami, i když s viditelným příkloněním k jedné z daných možností. Výrazný užitek vychází právě z napětí mezi oběma přístupy. Právě jejich vzájemný vztah nesporně směřuje k tomu, aby se badatelé snažili reagovat na případné výtky druhé strany, což určitě přispívá k pozitivnímu výsledku.

Některé výše uvedené znaky lze představit na dnes již klasických, v době vzniku naprosto zásadních přelomových publikacích. Dvě knihy věnované gotické architektuře vyšly po druhé světové válce, obě jsou výsledkem dlouholetých předchozích bádání. Kniha Dob-

roslava Líbala „Gotická architektura v Čechách a na Moravě“ z roku 1948 podává chronologicky řazený přehled početné řady staveb se zdůrazněním jejich určitých znaků. Teprve ze sledování řazení a vztahů památek může vyrůst obecnější charakteristika jednotlivých period, oblastí, či vyhraněných tvůrčích postupů. Tento přístup byl zvolen patrně proto, že si byl Dobroslav Líbal velmi dobře vědom složitosti reálného světa s jeho nahodilostmi, víceznačností a zejména různými pohledy odrážejícími naše zkušenosti, znalosti, představy a možná i předsudky. Gotický styl je zde představen jasně, „výsledek“ však musíme hledat a případně sami skládat.

Druhou prací je kniha Václava Mencla „Česká architektura doby lucemburské“, publikovaná a rok později. Již její dokonalý dokumentační doprovod, uvádějící většinou zcela nově zaměřené stavby a jejich prvky, dokládá, že se obě metody v reálu prostupují. Jasně a poutavě představené vybrané nákresy a autorem osobně zhotovené fotografie nám společně s neobyčejně čtivým textem předkládají jednoznačnou a zřejmou podobu zkoumané tvorby. Paradoxní problém zde představuje právě přesvědčivost knihy jako celku, která může v méně obeznalém čtenáři vzbudit dojem, že vše je jasné a konečné. Jestli si byl ale Václav Mencl něčeho velice dobře vědom, pak limitů našeho poznání. To mu však nebránilo věci jednoznačně formulovat, a pak s jistým pobavením sledovat dopad svých vět.

Toto zběžné porovnání je ale dle mého osobního přesvědčení východiskem pro pochopení obrazu gotické architektury. Rozdílně podaný obraz viděný očima dvou prvořadých osobností dějin umění vytváří totiž podle mého názoru dvě strany jediné mince. Protože jsem měl tu čest s oběma pány hovořit, často mě fascinovala šíře jejich záběru. Přes základní metodologický rozdíl nejednou vyslovili poznatky a soudy, které bychom bez hlubších znalostí patrně přisuzovali tomu druhému. I proto teprve souběžné čtení obou vynikajících prací podává obraz gotické architektury v její komplexnosti a náležité plasticitě. Z tohoto zpětného pohledu je zřejmé, že nejde o upřednostnění jednoho pohledu na úkor druhého, ale o jejich kombinaci a vzájemné obohacení.

Většina publikovaných statí v nedlouhých dějinách tohoto odborného časopisu přináší zejména nová fakta obohacující a mnohdy i podstatně měnící dosavadní obecné, někdy až příliš zažité představy. To byl ostatně i cíl, který jsme si při zakládání periodika vytkli. Postupně se ale začaly objevovat i nové hodnotící pohledy dokládající proměny a posuny v diskurzu. Několik takových je publikováno i v tomto čísle. Nové aspekty při vnímání a výkladu gotického stylu přináší článek Pavla Kroupy, vycházející z dlouholetého bádání. Předkládá sumární pohled, nabízející posun ve vnímání a hodnocení gotického stylu. Je velice dobře, že po řadě dílčích, byť podstatných zjištění jsou čtenářům předkládány takto ucelené a nově koncipované pohledy.

K výše uvedenému je třeba připojit ještě jedno přání. Zvláště takovému článku by měly vyvolat tolik potřebnou odbornou diskusi. Její absence je v současné době pro další vývoj poznání velice nepříznivá. Lze si jen přát, aby publikované statí takovýto ohlas vzbudily.

Na závěr krátkého zamyšlení je, myslím, vhodné připomenout jednu stránku našeho bádání, kterou velice důrazně akcentuje zejména Jaromír Homolka. Místo obecných tezí bych ale raději uvedl jeden konkrétní příklad. Nedávno probíhala konference věnovaná zkoumání významného památkového objektu. Během programu zazněla řada velice zajímavých a informacemi nabitých příspěvků. Byly řešeny otázky sofistikované interpretace archivních údajů, představena byla dokonalá forma dokumentace, na základě detailních pozorování byly řešeny subtilní detaily stavebních proměn, nastíněny byly složité technologické postupy. Před polednem, po několika hodinách naplněných spoustou nových informací, vystoupila kolegyně, jejíž první věty bychom měli mít stále v paměti. Svůj příspěvek totiž uvedla zhruba tímto: „Vážení kolegové. Během dlouhého dopoledne jsme měli možnost vyslechnout řadu zajímavých a nesporně inspirativních zjištění. Nezaznělo tu ale bohužel ani jednou, že máme to štěstí zabývat se nádherným uměleckým dílem, které každého v prvé řadě emotivně osloví.“ Na tento pohled bychom neměli zapomínat.

Petr Mačá